

Asociația pentru Politică Externă, împreună cu Friedrich-Ebert-Stiftung, vă propune un Newsletter pe subiecte de politică externă și integrare europeană a Republicii Moldova. Newsletter-ul este parte a proiectului comun „Dialoguri de politică externă”.

foreign policy association
APE
asociația pentru politică externă

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

NEWSLETTER

BULETIN LUNAR • MARTIE 2020 • NR.3 (169)

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Newsletter-ul este realizat de Sorina Ștefârță, redactor-coordonator

TEMELE EDIȚIEI:

- 1.** Cornel Ban, profesor de economie politică internațională: „Pentru Republica Moldova văd trei soluții: lansarea unei reforme fiscale, accesarea fondurilor FMI și devalorizarea controlată a monedei naționale”
- 2.** Editorial de Josep Borrell și Olivér Várhelyi: „Un Parteneriat Estic ce aduce beneficii pentru toți”
- 3.** Marcel Spătari, economist, director Syndex România: „Avem urgent nevoie de un nou mecanism de protecție a salariilor”
- 4.** Opinia expertului. Dionis Cenușa: „Efectele pandemiei - între solidaritatea UE și reziliența vecinilor estici”

Importante, pe scurt

Uniunea Europeană va aloca statelor membre ale Parteneriatului Estic, inclusiv Republicii Moldova, 140 mln. de euro pentru necesitățile urgente în combaterea efectelor pandemiei COVID-19. Alte 700 mln. de euro vor merge pentru reducerea efectelor sociale și economice provocate de criză în cele șase țări. Decizia e parte a răspunsului global al UE la pandemia de coronavirus. „Sunt vremuri foarte dificile nu numai pentru UE, ci și pentru țările partenere. Trebuie să facem tot ce putem pentru a atenua impactul pandemiei asupra vieții umane și a mijloacelor de trai. Pachetul de astăzi răspunde atât nevoilor imediate ale sistemelor de sănătate, cât și nevoilor pe termen lung pentru grupurile sociale cele mai vulnerabile și pentru întreprinderile mici și mijlocii, care constituie coloana vertebrală a economiilor din cele șase țări”, a declarat Olivér Várhelyi, Comisarul UE pentru Politică Europeană de Vecinătate și Negocierile de Extindere.

Printre necesitățile imediate, stabilite de Comisia Europeană, se numără sprijinul pentru sistemul medical din Republica Moldova, prin furnizarea de dispozitive medicale și echipamente pentru personal, precum truse de laborator, ventilatoare, măști, ochelari de protecție, costume de siguranță. Anterior, și Statele Unite ale Americii a anunțat că, în pofida greutăților majore cu care se confruntă, Washingtonul va oferi țării noastre 1,2 mln. de dolari pentru consolidarea capacităților laboratoarelor și a comunicării în situații de risc. În ultimele săptămâni, Republica Moldova a beneficiat de mai multe ajutoare umanitare pentru combaterea pandemiei COVID-19, donațiile venind din partea Elveției prin intermediul PNUD, Chinei, Federației Ruse, Poloniei, municipiul Iași, Fundației Soros. De asemenea, Banca Mondială va oferi întreprinderilor finanțări adiționale în cadrul proiectelor în derulare și celor, noi pentru a le susține atât în contextul pandemiei, cât și în perioada de post-criză. Recent, bordul BM a aprobat mobilizarea a circa 150 mlrd. de dolari în următoarele 15 luni, pentru a ajuta țările în curs de dezvoltare să atenueze impactul asupra economiei.

Președintele Igor Dodon nu exclude amânarea alegerilor prezidențiale din toamnă, luând în calcul presupunerile Organizației Mondiale a Sănătății, potrivit căreia s-ar putea repeta un nou val al pandemiei COVID-19. „Dacă la toamnă vom avea o situație ca acum și se va ajunge la instituirea stării de urgență, atunci este evident că alegerile vor fi amânate. Dar sper să nu se ajungă la aceasta”, a declarat șeful statului. În contextul acestei propuneri, președintele de onoare al PDM, Dumitru Diacov a lansat ideea de a reveni la sistemul de alegere a președintelui țării în Parlament. „Să discutăm nu despre amânarea scrutinului, ci despre revenirea la alegerea președintelui în Parlament. Instituția prezidențială trebuie să devină factor de stabilitate, de echilibru politic și de consens național. Liderii partidelor trebuie să lupte pentru Executiv, pentru funcția de prim-ministru și pentru posibilitatea de a realiza programul electoral, dar și pentru dreptul de a forma majoritatea parlamentară, care asigură cu acte normative activitatea Guvernului”, a scris pe Facebook veteranul politicii moldovenești.

COVID-19: hârtia de turnesol a tuturor guvernărilor lumii

Sorina Ștefârță

Ceea ce acum două luni părea un scenariu de film fantastic hollywoodian (a și fost turnat unul la temă, apropo, niște ani în urmă), iar acum o lună - o realitate încă puțin probabilă prin părțile noastre, astăzi a

devenit o stare de fapt pe care o înfruntăm zilnic și cu care urmează să învățăm a trăi în continuare. COVID-19.

Noul coronavirus a atacat asemenea unei arme invizibile și, în doar câteva luni, a îngenuncheat toată planeta, provocând

cea mai gravă criză umanitară de la cel de-al Doilea Război Mondial încoace, precum și - anticipează economiștii - o recesiune economică fără de precedent, în toate domeniile și în toate țările. În cele mai dezvoltate din punct de vedere

► economic și social regiuni, inclusiv în țările Uniunii Europene și în Statele Unite ale Americii, s-au ruinat pe rând, ca un castel de nisip, sisteme medicale și economice, iar milioane de oameni deja au rămas fără un loc de muncă. De facto, microscopicul virus s-a dovedit a fi hârtia de turnesol ce a scos la vedere toată incompetența și păcatele actualelor guvernări, toată calculele economice greșite luate și lipsa de solidaritate într-o lume pretins solidară, dar și puținele calități morale ale celor aleși să ne salveze.

Republica Moldova nu este nici pe departe o excepție - sau, dacă este, atunci e mai curând una proastă în felul în care gestionează criza. Cum vom ieși noi, dar și ceilalți din daravela care ne-a prins destul de dezgoliți?.. Ce fac guvernele din alte țări pentru a diminua impactul social al pandemiei și ce (nu) facem noi, dată fiind sărăcia deja istorică în care ne zbatem? Despre aceasta, în Buletinul nr. 3.

Pentru Republica Moldova văd trei soluții: lansarea unei reforme fiscale, accesarea fondurilor FMI și devalorizarea controlată a monedei naționale

Foto: bunaziuabistrita.ro

Cornel Ban, profesor asociat de economie politică internațională la Copenhagen Business School, Danemarca

Criza globală, provocată de pandemia COVID-19, a depășit dimensiunea de sănătate publică. În sute de țări, staționarea quasitotală a economiei, ca urmare a regimului de carantină instituit de guverne, deja se estimează în miliarde de pierderi la bugetele publice și milioane de locuri de muncă pierdute. Economisții vorbesc despre o recesiune mai gravă decât cea din 2009, în timp ce politicienii lansează măsuri economice și fiscale, în încercarea de a evita dezastrul total. Care sunt perspectivele lumii în materie de economie? Și... ce vor face oamenii concreți afectați de

acest cataclism? Aflați de la Cornel Ban, profesor asociat de economie politică internațională la Copenhagen Business School, Danemarca.

Planeta trebuie să respire, dar nu cu acest preț lugubru

■ Domnule Ban, de la declanșarea crizei COVID-19 în China se fac vreo trei-patru luni, în Europa ea face ravagii de cam o lună și jumate. Care este impactul ei economic astăzi și la ce putem să ne așteptăm într-un orizont de 6-12 luni?

■ Impactul ei este cumplit - aproape șapte milioane de șomeri în SUA, deja patru milioane în Franța. Inițial,

se spunea că va fi cea mai mare criză din 2008 încoace, dar ne îndreptăm spre cea mai mare criză din 1929 și, dacă nu reducem dramatic mortalitatea, chiar mai mare. Virusologul canadian care a dezvoltat remediul pentru teribilul virus Ebola vorbește de încă un an până la vaccin. Scenariile economice discutate variază: țările ce combină carantina, tratamentul pe scară mare și testarea a zeci de mii de oameni pe zi pot reporni economia în trei-patru luni. Cele care nu vor face asta - și mă tem că este valabil în SUA - vor trece printr-o criză prelungită ce ne va afecta pe toți, dată fiind interdependența economică în vigoare. Profesorul de economie Kenenth Rogoff de la Harvard vorbește de cea mai gravă criză în SUA din ultimii 100 de ani. Bătălia este înainte de toate medicală. Criza aceasta e mai aproape de o catastrofă naturală decât de o criză economică recognoscibilă.

■ **Cât de motivată este exaltarea despre faptul că „planeta s-a oprit”, „respiră” etc.? Ce înseamnă această pauză din punct de vedere social și economic? Căci sunt milioane de oameni pe glob care își câștigă pâinea dintr-un alergat zilnic?..**

■ Mi se pare o formă de cruzime socială genul acesta de abordare. Planeta, desigur, trebuie să respire, dar nu cu acest preț lugubru. Vorbim până la urmă de milioane de morți evitabile. Evident că sunt și oportunități. O criză prelungită, cu preluarea de către stat a unei părți a sectorului privat, ar însemna o mai mare capacitate de a schimba economia pentru a o face mai socială și mai sustenabilă. Toate acestea depind însă de ce fel de stat ai. Știm bine că în partea noastră de lume există riscul ca statul să fie ușor colonizat de interese private extrem de înguste și de rapace.

■ **Organizația Mondială a Comerțului a estimat că impactul economic al actualei pandemii va fi mai mare decât cel al crizei financiare din 2008. Ce înseamnă aceasta pentru indivizi concreți? Dar pentru businessuri - mici, mijlocii, mari?**

■ Înseamnă șomaj de masă, rate neplătite, valuri de falimente ale micilor afaceri care presupun proximitate socială. Înseamnă o revenire economică mai dificilă. În partea noastră de lume nu este exclusă revenirea la agricultura de subsistență pentru șomerii care nu vor mai avea opțiunea migrației sezoniere și, este posibil, chiar și pentru cei care se descurcau mai bine decât atât. Severitatea șomajului în țările avansate este absolut terifiantă, iar - în condițiile în care economia este în mare parte închisă și, drept urmare, nu produce impozite și taxe - guvernele nu pot plăti șomaj tehnic generos la 30 la sută din forța de muncă mai mult de câteva luni. Nici austeritatea făcută pentru a scădea prețul exporturilor, cum s-a făcut la ultima criză, nu merge, pentru că de data aceasta toată lumea e cu piciorul pe frâna consumului, deci nu ai unde vinde. E ca un scurtcircuit în mai multe rețele. Ceva fără precedent.

■ **Cât timp vor putea companiile să țină salariați care nu lucrează? În ce domenii vor veni primele falimente și de cât timp va fi nevoie pentru revenirea la normal?**

■ Digitalul, transporturile de marfă, supermarketurile vor fi puțin afectate. Producția de automobile și transporturile aeriene sunt deja în picaj. Depășirea crizei din 2008 a luat între cinci și zece ani, în funcție de țară. Acum mi-e teamă că revenirea va dura mai mult din cauza destrucției simultane, pe scară largă, a cererii și ofertei.

La nivelul țărilor-membre ale UE, într-adevăr, a fost un mic dezastru

■ **O pandemie internațională necesită și un răspuns global coordonat. Statele UE, până adineaori, au acționat separat, iar cazul Italiei este unul elocvent în acest sens. Absența țărilor europene din criza italiană a fost una deliberată ori mai curând inconștientă? Ce consecințe economice comportă această lipsă, cel puțin la etapa inițială, de solidaritate și cum ar putea ea influența proiectul european?**

■ Sunt două niveluri aici. Unul ține de sprijinul economic la nivelul statelor UE și aici, într-adevăr, a fost un mic dezastru, atunci când Olanda, Germania, Finlanda și unele țări estice au refuzat mutualizarea datoriei statelor europene pe calea așa-ziselor euro-bonduri (mișcare ce ar atrage o ușoară mărire a dobânzilor pentru firmele lor), așa cum au cerut țările mediteraneene, Franța, Irlanda și Belgia. Este nefericită această rezistență la euro-bonduri într-o perioadă de traumă colectivă fără precedent și de la care m-aș fi așteptat să fie un motiv de cimentare a proiectului european, după zece ani de conflict și dezintegrare. De facto, remarcile șocant de meschine ale unui înalt oficial olandez adresate Italiei și Spaniei într-un moment în care aceste țări stivau mia de morți pe zi prin morgile de spitale a fost un dezastru pentru solidaritatea europeană. Sigur,

Germania a ajutat Italia pe plan medical cu un milion de măști și un pod aerian cu bolnavi care lega Lombardia de Koln, dar a rămas nepotrivit de rezervată față de drama economică a Italiei cauzată de virus.

Apoi este nivelul instituțiilor UE, unde lucrurile au mers mai bine. După ezitarea inițială (pentru care șefa Comisiei Europene și-a cerut ulterior scuze), Executivul comunitar s-a pus repede în mișcare: a deblocat coridoarele de transport afectate de închideri severe de granițe; a împins țările producătoare de echipament medical să nu blocheze exporturile; a suspendat regulile fiscale constrângătoare pentru state și a angajat sume enorme pentru a susține locurile de muncă și întreprinderile (100 de miliarde de euro), sistemele medicale (37 de miliarde plus tot surplusul din bugetul sau pe acest an), opt miliarde pentru IMM-uri, 300 de milioane pentru descoperirea unui vaccin pentru virus. La rândul ei, Banca Centrală Europeană (BCE) a pompat aproape un miliard în piețele financiare pentru a ajuta firmele și guvernele să se refinanțeze pe piețele secundare. Și lista continua. Pe scurt, birocrația a cam făcut ce trebuie, dar solidaritatea între statele cu punga mare și mai puțin afectate de criză și cele cu probleme economice și foarte afectate rămâne una care dezamăgește.

■ **În ce măsură putem vorbi de amenințări pentru zona euro și pentru moneda euro? În timpul crizei din 2008 s-a vorbit mult despre dispariția acestei valute...**

■ Cu excepția scenariului unui cataclism medical, moneda euro are șanse mari să se rămână în viață. Acest lucru este în interesul țărilor puternice economic, BCE poate pompa lichiditatea necesară... Cei care, la ultima criză, au pariat contra euro pe piețele financiare au pierdut foarte mulți bani. Acum, cel mai probabil, va fi la fel.

■ **Toate statele ce se confruntă cu COVID-19, inclusiv țările UE ori**

Statele Unite, s-au ciocnit cu lipsa de echipamente medicale de bază, cum ar fi măști și mănuși. Una dintre explicații este că toate aceste industrii au fost... evacuate în regiuni asiatice cu forță de muncă mai ieftină, drept care, mai mulți experți anticipează un proces de re-industrializare a Vestului. Cât de realistă este această idee?

■ Așa e, însă aș fi atent cu nuanțele. Nu toată Europa a fost descoperită, iar diferența dintre țările asiatice, nordice, Germania sau Austria, pe de o parte și Marea Britanie și SUA, pe de altă parte, este enormă în favoarea celor dintâi. Deosebirea rezidă în faptul că cele dintâi fie au avut o putere industrială încă impresionantă, fie au fost prudente și au avut stocuri și capacități de terapie intensivă pe scară „socialistă”. Germania, bunăoară, este cel mai mare producător de ventilatoare pulmonare și ea nu s-a lăsat amăgită de teoria că nu are rost să deții multe paturi de terapie intensivă (neoliberalul *new public management*, care a introdus principii de piață în medicină și a făcut ravagii în sistemele italian și britanic). Franța este undeva la mijloc și a demonstrat că, în ciuda șocului extrem, guvernul poate mobiliza un sistem medical redutabil, dublat de o logistică impresionantă (poduri aeriene cu producătorii asiatici, trenuri de mare viteză pentru pasageri convertite urgent în trenuri de mare viteză pentru bolnavi, ceea ce a degrebat spitalele supraaglomerate). Repatrierea capacității industriale din Asia spre Europa este inevitabilă după acest șoc și nu numai în privința necesarului medical în caz de pandemie. Foarte multe firme mari s-au trezit încă din ianuarie cu lanțurile de aprovizionare blocate de criza medicală din China. Dependența de China a făcut ravagii în spitalele europene, care s-au trezit că nu pot comanda destule măști, combinezoane etc. Din China sunt 40 la sută din antibioticele cerute de Germania, Italia și Franța. Lumea a pariat sănătatea oamenilor pe niște lanțuri comerciale care, iată, s-au dovedit a fi făcute din ceară la chiar prima pandemie... După COVID-19 cred că puțini vor mai risca așa ceva. Dincolo de criza medicală este cea economică. Să luăm provincia Hubei,

patria virusului, care este un hub pentru asamblarea de produse electronice sofisticate, piese auto, farmaceutică pentru piața mondială. Nu mai puțin de 300 din cele mai mari multinaționale aveau operațiuni acolo. Pandemia le-a făcut praf lanțurile de aprovizionare, numai un sfert dintre ele având locații alternative în care să-și mute operațiunile. Pariez ca eficiența clară a modului de producție „just in time” va fi înlocuită de obsesia cu reziliența. Și așa e și responsabil. Operațiunile de reshoring erau în desfășurare și înainte de COVID, ca urmare a automatizării crescânde, dar acum în zona marilor businessuri se atestă tot mai multă agitație de a accelera acest proces. Nu cred totuși că vom vedea o mișcare spre autarhie națională, mai curând se va produce o mai mare concentrare regională a capacității industriale europene, ceea ce în ultimă instanță este o veste bună pentru țările Europei de Est. Date fiind limitele demografice cunoscute, re-europenizarea marilor lanțuri de valoare și de aprovizionare va împinge în sus salariile în aceste țări. Respectiv banii care până mai ieri erau investiți în China vor curge și spre Moldova, Belarus sau Albania.

Este nevoie de transferul responsabilității statului pentru pierderea veniturilor de către oameni

■ **Un alt fenomen ce poate fi observat în aceste zile este naționalizarea sistemului de sănătate. În Spania spitalele private au fost preluate de stat pe durata crizei. Franța anunță că imediat „după” va investi enorm în sănătate. Poate fi acesta un început de regândire a organizării economice, de la neoliberalismul dominat de interesele pieței la un sistem al intereselor sociale și al bunului public?**

■ Acum câțiva ani am scris o carte (*Ruling Ideas: How Neoliberalism Goes Local*, Oxford University Press, 2016) în care concluzionez că ideile neoliberale sunt foarte ușor de pus pe scaunul de eutanasiu, pentru că se adaptează foarte ușor prin hibridizare cu ideile

adversarului. În ziua de azi întâlnești oameni cu putere de decizie care sunt neoliberali pe politică fiscală, social-democrați pe politici sociale și keynesieni pe politici monetare. Neoliberalul Boris Johnson a naționalizat căile ferate private și a dat o lege prin care statul plătește 80 la sută din salariul pe care l-ai avut înainte de criză, dacă ești lăsat în șomaj tehnic. La fel și neoliberalul Florin Cîțu în România, unde rata de înlocuire a salariului este similară (75 la sută).

Să nu confundăm însă etatismul de criză, folosit pentru a ține în picioare sistemul, cu moartea neoliberalismului - aceiași arhitecți ai stării de urgență economice ar pune, dacă ar putea, sistemul pe vechile roți, după criza... Însă capacitatea lor de a face asta depinde de cât de mult va dura criza și eu unul cred că orice este posibil, până și eutanasiu neoliberalismului, dacă tarile aflate la vârful piramidei economice vor fi devastate de milioane de morți și de cea mai mare criză financiară din ultima sută de ani, cum crede Rogoff. Dar aici ne aventurăm într-un teren al incertitudinii radicale și înclin să nu mă hazardez prea mult cu predicțiile. Ca social-democrat destul de nereformat și de ecologist eu sper, totuși, să ajung să trăiesc primatul unui sistem dominat de accentul pe bunul public, neoliberalismul fiind în esența lui nu doar distructiv social și ecologic, ci și tentat de autoritarism politic, așa cum arată colegul Quinn Slobodian într-o carte recentă foarte celebrată în universitățile bune.

■ **Unele țări au lansat rapid pachete extinse de măsuri pentru a amortiza criza economică iminentă. Ce ar trebui și ce ar putea să întreprindă, pentru a atenua efectele crizei, Republica Moldova, a cărei economie e mai mult decât fragilă?**

■ Republica Moldova are foarte puțin spațiu de manevră bugetar pentru a lansa un pachet ambițios de amortizare a șocului. Sunt trei fronturi posibile de acțiune aici. Unu, este momentul lansării unei reforme fiscale ambițioase care să pună la plată elita economică a societății și eu sugerez în acest sens reforma bulgară și poloneză (cea bulgară aduce

niște procente din PIB la Buget). Ideal, este bine să faci reforme fiscale în ciclul de creștere economică, dar acum nu e de ales și trebuie solidaritate, altfel va fi jale. Doi, pe termen foarte scurt, țara este eligibilă să acceseze fondurile de urgență puse la dispoziție fără condiționalități (adică fără austeritate) de către FMI. Fondul are la dispoziție 40 de miliarde de dolari pentru aceste solicitări. Trei, o devalorizare controlată a monedei naționale ar ajuta exporturile și ar mai amortiza căderea consumului, dată fiind dependența țării de remitențele în valute mai tari.

■ **Și atunci când depindem și de importuri, inclusiv la energie, și de remitențe etc., cât de îndreptățite sunt acțiunile gen amânarea plăților la facturile curente etc.?**

■ Natura crizei prin care trecem este că ceea ce contează mai mult este nu ceea ce este îndreptățit, ci ceea ce este inevitabil. Fără transferul responsabilității statului pentru pierderea veniturilor de către oameni acele facturi vor rămâne neplătite oricum, majoritatea trăind de la o lună la alta sau, cum spuneți, din remitențele care se vor opri din cauza crizei în Occident. Până și în SUA ai aproape jumătate din populație ce nu deține economii cu care să supraviețuiască prea mult pierderii pentru câteva luni a locului de muncă. O logică ce se impune cu atât mai mult în țările mai sărace, urmând ca statul să se descurce apoi cu companiile de utilități.

Dacă nu biruim în războiul medical în plină desfășurare, efectele prăbușirii curente se vor întinde pe mulți ani înainte

■ **Medicii spun că, totuși, COVID-19 nu va putea distruge omenirea; economiștii spun că lumea a trecut peste cele mai negre recesiuni, iar psihologii afirmă că din orice criză putem să ieșim cu noi oportunități. Care ar fi acestea în cazul dat?**

■ E clar că nu va distruge omenirea. Pană la urmă, e un virus blând comparativ cu

aceeași Gripă Spaniolă, care a secerat mult mai mulți oameni și ale cărei victime predilecte erau adolescenții și tinerii. În același timp, dacă virusul ne ține în case un an sau mai mult, vom asista la un mare cataclism economic soldat cu transformări drastice. FMI, de pildă, întrevide preluarea de către state a marilor companii, în eventualitatea colapsului lor. Rezultatul va fi, cel mai probabil, o economie mixtă cu un mare sector de stat pe lângă cel privat, cu elemente de planificare indicativă, ca în Franța postbelică. Sub impactul șocului vom fi în mod evident mai digitali... Dar educația nu cred că se va muta prea mult online, actul educațional fiind vitregit de acest mod de a preda. O spun din propria experiență din ultimele trei săptămâni - e o munca foarte socială, nu o poți automatiza prea mult. Trimiterea de formulare însă nu necesită această funcție socială, deci nu pierdem mare lucru, digitalizând-o.

■ **Dar cum să digitalizăm producția care are nevoie de brațul uman de muncă, gen agricultura? Și, în definitiv, cum să păstrăm locurile de muncă?**

■ Posibilitățile de automatizare în agricultură sunt enorme, însă aici trebuie să fim atenți, căci formele de agro-business și mai ales cele de zootehnie de tip industrial, provocarea este enormă. De facto, în doar zece zile, o mare parte a Europei a mers în ritm alert pe subvenționarea masivă de către stat a salariilor, prin șomaj tehnic, Kurzarbeit etc. Măsura este Keynesiană (se menține o minimă cerere agregată), dar și pragmatică (firmele își păstrează rezerva de oameni calificați pentru a (re)demara după ce, sperăm, virusul va fi răpus de vaccin). În plus, deja se discută de alte idei Keynesiene gen mari proiecte de infrastructură finanțate de stat și de/sau UE, venit minim universal, garanții financiare de stat pentru marii angajatori în dificultate etc. Vorbim de o stare de excepție în economia politică a lumii, însă nu este deloc clar cât de temporare vor fi aceste măsuri, dat fiind că efectele prăbușirii curente se vor întinde pe mulți ani înainte, dacă nu biruim în războiul medical în plină desfășurare.

■ **Chiar nici o luminiță nu se întrezărește la capătul tunelului?**

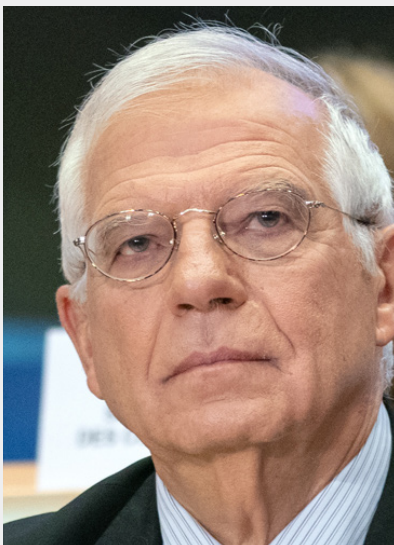
■ Personal, sper ca această fereastră să se deschidă spre o reșezare ecologică și social-democrată a raporturilor dintre piață și societate, dar mi-e teamă că în multe părți se va merge pe autoritarism paternalist. Problema este politică, tehnic vorbind. Statul de această dată este în poziție de putere față de sectorul privat și poate folosi momentul pentru a extrage avantaje. Să vă dau un exemplu. La ora la care vorbim, companiile aeriene și industria asociată se pregătesc de faliment. Până și cele mai bine gestionate dintre ele pot sta în viață doar câteva luni, dat fiind actualul colaps al călătoriilor cu avionul. Ca soluție, profesorul Mark Blyth de la Universitatea Brown din SUA și finanțistul londonez Eric Lonnegran propun următoarea schemă: companiilor li se oferă un credit cu dobânda zero (statul britanic se împrumută la dobânzi negative, deci își permite); se cumpără, la prețurile ridicole de acum, 30% din acțiunile acestora; compania acceptă în schimb să-i lase statului opțiunea de a-i cumpăra acțiunile la prețul mic de acum, să nu dea bonusuri la management și să nu concedieze personal. Peste un an-doi, când compania își revine și acțiunile cresc, statul, devenit acționar, încasează dividende ce merg la Buget. Imaginați-vă ce ar însemna asta pentru un stat acționar în zeci de companii mari și viabile în vremuri normale, dar care nu pot supraviețui timp de câteva luni de carantină. Blyth și Lonnegran propun ca aceste acțiuni să fie gestionate de un fond de prosperitate națională, în care acționarii să fie cei fără active. Pe scurt, în felul acesta, statul devine mare acționar, locurile de muncă sunt salvate și firmele, care în caz contrar ar fi sucombat, rămân în viață. Și aceasta este doar una dintre reformele prin care capitalismul poate fi incastrat mai mult în prioritățile noastre colective. Rămâne de văzut în ce măsură dinamica politico-economică ne va conduce în această direcție.

■ **Domnule profesor, vă mulțumim pentru interviu.**

Sorina Ștefăruță

Editorial

Un Parteneriat Estic ce aduce beneficii pentru toți

Josep Borrell,
Înaltul Reprezentant al UE
pentru Afaceri Externe și
Politică de Securitate

Olivér Várhelyi,
Comisarul UE pentru Politica
Europeană de Vecinătate și
Negocierile de Extindere

În această perioadă cu provocări majore, marcată de izbucnirea epidemiei de coronavirus, observăm cât de importantă este cooperarea internațională. În ultima decadă, Parteneriatul Estic a adus beneficii tangibile cetățenilor din Republica Moldova, dar și celor din vecinătatea estică a Uniunii Europene.

În Republica Moldova, cu ajutorul oferit IMM-urilor, UE a contribuit la crearea a aproximativ 6000 de locuri de muncă, numărul companiilor exportatoare pe piața comunitară crescând cu 51 la sută. Din perspectivă regională, inițiativele europene precum Primarii pentru Creșterea Economică au întrunit deja 40 de municipalități din toată țara, ajutându-le în crearea planurilor pentru stimularea dezvoltării economice locale. De asemenea, de-a lungul anilor, Uniunea Europeană le-a adus moldovenilor condiții de viață mai bune prin susținerea sectorului energetic: circa 200.000 de persoane au beneficiat de energie sigură și produsă local; peste 300 de școli, grădinițe, spitale și centre comunitare au fost conectate la sistemele de încălzire cu biomasă și aproximativ 25.000 de studenți au

devenit conștienți de resursele energetice verzi și regenerabile.

Nu în ultimul rând, UE a fost activă în sectorul societății civile, oferind sprijin personalizat pentru cei care au cea mai mare nevoie. Doar în 2019, aproximativ 619 persoane vulnerabile au beneficiat gratuit de serviciile și produsele oferite de întreprinderile sociale; persoanele cu dizabilități au constituit start-up-uri și întreprinderi mici și au fost create noi locuri de muncă, inclusiv pentru femei și tineri. Vârștii au primit sprijin prin intermediul celor cinci centre create în Republica Moldova în cadrul inițiativei Învățare pe parcursul întregii vieți.

Să facem și mai mult, și mai bine

Pentru a ne asigura că parteneriatul nostru continuă să livreze rezultate și în condițiile schimbătoare ale zilelor de azi, trebuie să facem și mai mult, și mai bine. Pentru a ne contura prioritățile, ne-am consultat anul trecut cu oameni, întreprinderi, organizații și guverne din 33 de țări din regiunea noastră comună. Deși rezultatele obținute au fost apreciate, a fost exprimată, de asemenea, o așteptare clară de a ne consolida cooperarea atunci când este vorba de locuri de muncă și de prosperitate, de investiții, conectivitate, bună guvernare și de provocări comune, cum ar fi schimbările climatice și transformarea digitală.

Acum am prezentat răspunsul nostru la aceste consultări, cu obiective pe termen lung pentru politica noastră de după 2020. Angajamentul continuu față de țările Parteneriatului Estic rămâne o prioritate esențială pentru Uniunea Europeană. Propunerile noastre pentru viitor sunt ambițioase, dar realizabile. Ele se sprijină pe cooperarea existentă, dar identifică și domenii în care trebuie să facem un pas înainte, și se bazează pe valori fundamentale, care constituie esența proiectului UE - statul de drept, protecția drepturilor omului și lupta împotriva corupției.

În mod concret, propunem partenerilor noștri colaborare pentru următoarele obiective:

- **Împreună pentru economii rezistente, durabile și integrate.** Consolidarea economiei este esențială pentru a răspunde așteptărilor cetățenilor, pentru a reduce inegalitatea și pentru

a asigura succesul parteneriatului nostru. Ne vom concentra pe crearea locurilor de muncă și a oportunităților economice prin creșterea comerțului, a investițiilor, prin conectivitate mai bună, în special în transporturi și energie, conectând mai bine instruirea, cercetarea și inovarea cu nevoile sectorului privat.

● **Împreună pentru instituții responsabile, statul de drept și securitate.** Buna guvernare și instituțiile democratice, statul de drept, politicile de succes anticorupție și securitatea sunt esențiale pentru dezvoltarea durabilă și consolidarea democrației. Ele constituie coloana vertebrală a statelor și a societăților rezistente, precum și a economiilor puternice.

● **Împreună pentru rezistența mediului și a climei.** Cu scopul de a proteja lumea pentru generațiile următoare, cu toții trebuie să ne asumăm responsabilitate. Uniunea Europeană va colabora cu partenerii săi pentru a eficientiza resursele economiilor, a crea noi locuri de muncă ecologice și a promova surse de energie locale și regenerabile.

● **Împreună pentru o transformare digitală rezistentă.** UE va investi în continuare în transformarea digitală, urmărind extinderea avantajelor pieței unice digitale în țările partenere. Munca noastră comună se va concentra, de asemenea, pe consolidarea guvernării electronice, pe extinderea start-up-urilor digitale și pe sprijinirea rezistenței cibernetice a țărilor partenere.

● **Împreună pentru societăți rezistente, corecte și incluzive.** Alegerile libere și corecte, de rând cu administrațiile publice transparente, centrate pe cetățeni și responsabile, sunt esențiale pentru democrație. UE va continua să se concentreze pe aceste domenii-cheie, implicând societatea civilă, căreia trebuie să i se acorde suficient spațiu; va continua să sprijine mass-media libere, imparțiale și independente și drepturile omului, precum și să asigure mobilitatea și contactele directe dintre persoane - toate deosebit de importante, în special, în contextul creșterii dezinformării îndreptate împotriva valorilor fundamentale ale Uniunii Europene.

● **În ultimul deceniu, comerțul dintre Uniunea Europeană și partenerii săi din Est aproape s-a dublat.** Peste 125.000 de întreprinderi mici și mijlocii au beneficiat direct de finanțarea UE, creând sau susținând peste 250.000 de locuri de muncă. Suntem mai bine conectați datorită legăturilor de transport îmbunătățite și accesului mai ușor la banda largă de mare capacitate. Conform sondajelor recente, UE este cea mai de încredere instituție internațională pentru cetățenii din Parteneriatul Estic. Vom păstra această abordare orientată spre rezultate și vom căuta să realizăm mult mai multe lucruri, făcând față provocărilor de astăzi, inclusiv atunci când este vorba de crize precum pandemia COVID-19. Iar prin aceasta vom construi un Parteneriat Estic și mai ambițios, ce are de oferit beneficii tuturor și continuă să ne apropie pe continentul nostru comun.

Avem urgent nevoie de un nou mecanism de protecție a salariaților

Cadrul legal oferă angajatorilor multă flexibilitate în gestiunea relațiilor de muncă...

Marcel Spătari,
economist, director
Syndex România

Unul dintre argumentele oponenților măsurilor sanitare în contextul crizei COVID-19 este impactul dezastruos al acestora asupra economiei și mai ales asupra populației cu venituri mici. Un argument ce poate fi rezumat în felul următor: cine nu moare azi de COVID, va muri mâine de foame. Deși mulți își justifică astfel nesupunerea față de cerințele Guvernului, argumentul în cauză nu e lipsit de adevăr. Cadrul legal din Republica Moldova oferă multă flexibilitate angajatorilor în gestiunea relațiilor de muncă, iar consecințele crizelor economice sunt în principal suportate de salariați. Despre riscurile pe care le comportă, lipsa unui mecanism concret de susținere a salariaților de către stat în perioada de carantină, inclusiv pentru sustenabilitatea pe termen lung a companiilor, aflați de la economistul Marcel Spătari, director Syndex România. [Articolul integral](#) poate fi accesat pe portalul www.sic.md.

■ Ce măsuri s-au luat până acum și de ce ele fac mai mult rău decât bine salariaților?

Pe 17 martie, Parlamentul Republicii Moldova a instituit starea de urgență pentru 60 de zile, care prevede în mod expres „interzicerea demisiei lucrătorilor, cu excepția cazurilor prevăzute de actele normative”. La prima vedere, este o prevedere salutară - se presupune că lucrătorii își vor

păstra locurile de muncă. În practică însă efectele ei asupra protecției salariaților sunt nule: 1) prevederea face referință la „demisia” (benevolă), iar aceasta înseamnă că nu sunt limitate în niciun fel concedierile; 2) introducerea excepției privind „cazurilor prevăzute de actele normative” lasă mult loc de interpretare; 3) nu există niciun mecanism de control al respectării acestei prevederi, drept urmare, angajatorii se descurcă așa cum pot și, dacă vor dori să dea oamenii afară, vor putea face acest lucru.

La 23 martie, Comisia pentru Situații Excepționale a aprobat Dispoziția nr. 3 „pentru susținerea mediului de afaceri”. Ar fi fost de așteptat ca aceste măsuri să spună businessului „ce facem cu salariații, când nu mai avem activitate”? Comisia a oferit însă niște măsuri minore, care au constat în principal în amânarea declarării și achitării impozitelor pe venit a agenților economici mici. Nici moratoriul asupra diferitelor controale de stat, introdus la 23 martie, nu ajută firmele să reziste financiar, să-și păstreze angajații și să plătească salarii în perioada carantinei. Din contră, Dispoziția din 23 martie i-a făcut pe salariați și mai vulnerabili, căci moratoriul îi leagă mâinile și Inspecției Muncii. Cu alte cuvinte, eventualele abuzuri ale angajatorilor față de salariați, în perioada în care riscul acestor abuzuri crește semnificativ, vor rămâne necontrolate.

Mai mult, pe 24 martie, Dispoziția nr. 4 a Comisiei pentru Situații Excepționale a inactivat, pe durata stării de urgență, un șir de prevederi din Codul Muncii ce țin de eliberarea din funcție. Acest fapt le dă angajatorilor undă verde ca să concedieze fără nicio limită salariații - un lucru ce ar trebui să fie inacceptabil pentru organizațiile sindicale. O situație diametral opusă este în statele europene care, dimpotrivă, își protejează lucrătorii în această perioadă. De exemplu, în România, pe perioada stării de urgență sunt interzise concedierile colective. Mai mult, în România Bugetul acoperă o

indemnizație de până la 75% din salariul mediu brut pe țară pentru angajatorii direct sau indirect afectați de măsurile sanitare, în baza unei declarații pe proprie răspundere. Deși nu este lipsită de probleme, soluția pusă în practică de București este apropiată de modelele din vestul Europei, unde statul acoperă până la 100% din costul indemnizației de șomaj tehnic. Într-o situație similară, la Chișinău statul joacă un rol minor - nu plătește de facto șomajul tehnic, ci doar scutește indemnizațiile de taxe.

■ **Ce se va întâmpla cu salariații în perioada carantinei?**

Carantină a afectat deja multe sectoare - de la magazine și frizerii până la fabrici și șantiere de construcții. În unele sectoare scăderea activității e cauzată nu doar de măsurile de carantină, ci și de colapsul cererii pe piețele externe: de exemplu, fabricile auto din Europa se închid progresiv, iar producătorii de componente din Republica Moldova nu mai primesc comenzi. Pe termen scurt, cel mai puțin afectate sunt sectoarele ce pot trece relativ ușor la forme de muncă la distanță, precum IT sau consultanța. Dar, dacă se vor adeveri previziunile despre o nouă criză economică globală, pe termen lung și ele vor întâmpina dificultăți.

În perioadele de scădere a activității și vânzărilor, firmele vor căuta să-și reducă costurile în toate modurile posibile și, din păcate, primii candidați la tăiere sunt salariații. Singurele norme care pot fi activate sunt prevederile Codului Muncii, care însă favorizează angajatorii în detrimentul salariaților. Totuși, există mai multe soluții legale - nu și echitabile - pe care le poate lua acum un angajator:

- Acordarea concediilor de odihnă plătite, pe care angajatorii oricum trebuie să le ofere pe parcursul anului, cu toate drepturile respectate.
- Staționarea activității, conform art. 801 din Codul Muncii - angajatorii trebuie să

plătească 2/3 din salariu și nu mai puțin de salariul minim.

- Intrare în șomaj tehnic, conform art. 80 din Codul Muncii - angajatorii plătesc o indemnizație ce nu este mai mică de 50% din salariul de bază.

- Suspendarea contractului individual de muncă (art. 77 și 78 din Codul Muncii), prin acordul ambelor părți. Un concediu fără plată pe o perioadă mai mare de o lună reprezintă o suspendare a contractului de muncă.

- Încetarea contractului de muncă, în temeiul art. 82 (j), invocându-se „circumstanțe ce nu depind de voința părților în caz de forță majoră” - și situația de urgență pare să se încadreze în noțiunea de forță majoră.

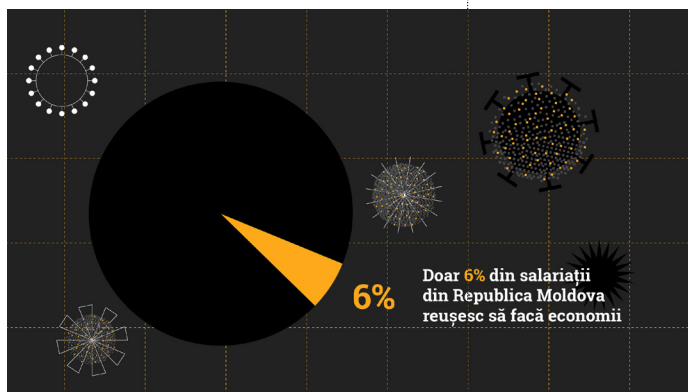
De asemenea, angajatorii ar putea să modifice contractele de muncă în sensul schimbării nivelului salariilor, a programului sau a normelor de lucru. Aceste modificări sunt posibile cu acordul ambelor părți, bineînțeles, dar puterea de negociere și de intimidare a angajatorilor este, în perioada curentă, mult mai mare decât cea a salariaților. Astfel, pe lângă pierderea unor venituri pe termen scurt, există riscul ca modificările operate să rămână valabile și după carantină.

■ **Care a fost reacția Sindicatelor în contextul crizei sanitare?**

Reacția organizațiilor sindicale a fost, până acum, foarte modestă. La 20 martie, Confederația Națională a Sindicatelor din Moldova (CNSM) a publicat o listă de recomandări care sugera munca la domiciliu, programe individualizate de lucru cu regim flexibil, stabilirea timpului de muncă parțial, înregistrarea staționării și acordarea concediului de odihnă al salariaților. Este surprinzătoare ultima recomandare din această listă, privind „acordarea (în baza cererii scrise a salariatului și cu consimțământul angajatorului) unui concediu neplăt

(conform art. 120 din Codul Muncii)”. Această soluție este clar defavorabilă salariatului și îl face să suporte de unul singur efectele economice ale perioadei de carantină, fără niciun sprijin din partea angajatorului/ a statului. Mai mult, recomandarea contravine spiritului Declarației Confederației Internaționale a Sindicatelor din 16 martie 2020, care a solicitat pachete de stimulare economică ce ar include menținerea veniturilor pentru acoperirea costurilor pentru locuințe, electricitate, alimente și alte obiecte esențiale, precum și extinderea protecției sociale pentru toți lucrătorii, indiferent de statutul lor de muncă. Așadar, recomandările CNSM reprezintă un soi de concesie: suntem de acord cu venituri mai mici pe timp de criză sau chiar cu niciun fel de venituri, dar să fie păstrate contractele de muncă.

■ De ce reducerile drastice ale veniturilor salariaților, concediile neplătite și concedierile sunt periculoase pentru economie?

Conform unui studiu Syndex din 2019, doar 6% din salariații din Republica Moldova reușesc să facă economii din salarii. Acest lucru arată o capacitate minimă a acestora de a-și acoperi cheltuielile lunare obligatorii din propriile economii - chiar și în vremuri obișnuite, 2/3 din salariați nu reușesc să acopere aceste cheltuieli sau le acoperă cu dificultate. Astfel, pe lângă

impactul social devastator pe care îl va avea scăderea drastică a veniturilor salariaților, aceasta va conduce inevitabil la scăderea consumului, respectiv va afecta și sectoarele care nu își vor sista activitatea, ca de exemplu sectorul agro-alimentar.

De asemenea, va fi deteriorată în mod serios sustenabilitatea pe termen lung a companiilor. Piața muncii din Republica Moldova a dat în ultimii doi ani semne vizibile de tensionare. Angajatorii se confruntau deja înainte de criza sanitară cu dificultăți din ce în ce mai mari de a găsi personal. Dacă angajatorii din unele sectoare, precum HoReCa, își vor concedia personalul actual, atunci când va fi reluată activitatea le va fi foarte dificil să găsească alți salariați. Acest lucru este valabil și pentru alte sectoare, între care fabricile de componente auto din ZEL-uri, care sunt foarte active pe piața muncii și care au făcut eforturi considerabile pentru a atrage salariați, inclusiv prin dezvoltarea fenomenului navetelor lungi pentru muncă. În plus, scăderea numărului de salariați angajați și reducerea remunerării acestora

vor conduce la scăderea încasărilor la Buget (fondurile de asigurări medicale și sociale, impozitul pe venit, TVA-ul aferent consumului etc.), care se va extinde cel mai probabil și după perioada de carantină.

■ Ce altceva se poate face?

În statele care se preocupă de sustenabilitatea pe termen lung a întreprinderilor și au grijă de salariați guvernele au instituit mecanisme de amortizare a efectelor crizelor economice, inclusiv prin fonduri alocate pentru păstrarea relațiilor de muncă și a

solvabilității angajaților. Modelul francez este foarte ilustrativ în acest sens, prin faptul că prevede posibilitatea activității parțiale, care permite reducerea cheltuielilor de personal a unei întreprinderi aflate în dificultate, păstrarea competențelor în interiorul său și atenuarea repercusiunilor asupra remunerării salariaților prin intervenția statului care servește drept asigurator și amortizor al efectelor negative. Activitatea parțială este o măsură colectivă, în sensul că aceasta se aplică unui colectiv de lucrători - care poate reprezenta totalitatea sau o parte a angajaților unei firme - și nu fiecărui salariat individual.

Pe durata activității parțiale, firma primește fonduri de la Buget și de la fondul de șomaj, pe care le transferă către salariați sub formă de alocație specifică, ce reprezintă cel puțin 70% din remunerarea acestora și nu poate fi mai mică decât salariul minim pe economie. Pe durata activității parțiale, contractele de muncă se suspendă, dar nu sunt desfăcute. Mecanismul dat nu este o noutate, el a fost introdus încă în 2013, rezultând din experiența Franței în criza financiară din 2008. În actuala perioadă însă accesul firmelor la finanțare a fost simplificat. Franța nu reprezintă un caz excepțional, instrumente similare sunt utilizate în Germania, Italia, Belgia, Polonia, Spania, Cehia ș.a. Conform estimărilor, la ultima criză economică, datorită acestor măsuri au fost salvate peste 221.000 de locuri de muncă în Germania, peste 120.000 în Italia și circa 50.000 în Belgia.

Șomajul tehnic în Republica Moldova - așa cum este definit de art. 80 din Codul Muncii - nu prevede niciun aport din partea sistemului de asigurări de șomaj, iar toate costurile financiare sunt puse pe umerii angajatorului. Respectiv, noțiunea de șomaj tehnic aici este doar teoretică, ea nefiind susținută de niciun mecanism de asigurare și amortizare a efectelor prin intervenția statului. În contextul efectelor social-economice a

carantinei, un mecanism de șomaj tehnic cu finanțare din partea Guvernului ar putea fi o gură de aer pentru firmele și salariații care se sufocă nu doar din cauza virusului, dar și lipsa economiilor.

■ Care sunt costurile?

Măsurile de șomaj parțial din Franța par să fie, în acest moment, cele mai generoase din Europa, de aceea este util să vedem care e costul maxim estimat al acestora. Inițial, Guvernul francez a estimat că șomajul parțial va costa în jur de 8,5 mlrd. de euro, ceea ce reprezintă circa 0,3% din PIB-ul țării și circa 2,5% din cheltuielile bugetare planificate pentru anul 2020. Între timp, rapoartele au arătat că măsura a ajuns să coste 2,2 mlrd. de euro pe săptămână, pentru că firmele au apelat masiv la acest mecanism. Datele oficiale arată că până pe 24 martie în șomaj parțial au intrat 3,7% din salariații din mediul privat.

Pornind de la datele din Franța, se poate face o estimare generală a costului unui instrument similar proiectat pe economia mai mică și mai puțin complexă a Republicii Moldova. În cazul în care 3,7% din salariații din sectorul real ar intra în șomaj tehnic cu achitarea indemnizației de la Buget, pornind de la salariul mediu de 7953 de lei, prognozat pe anul 2020, se poate estima un cost lunar al măsurii de circa 133 de milioane de lei. În cazul în care o asemenea măsură s-ar menține timp de trei luni, costul total ar echivala cu 0,2% din PIB/0,8% din Buget. În scenariul în care măsurile de șomaj tehnic ar fi mai cuprinzătoare în Republica

Moldova decât în Franța și ar acoperi 10% din salariații din sectorul real timp de trei luni, impactul ar fi de 0,5% din PIB/2,1% din Bugetul de stat.

Costul estimat în scenariile de mai sus este unul maxim, în cazul în care statul va acoperi 100% din cheltuielile legate de alocația pentru șomaj tehnic și dacă recursul la această măsură va fi la fel de popular ca în Franța sau și mai popular - ceea ce este puțin probabil însă. În realitate, pentru a avea acces la fondurile de stat pentru șomaj tehnic, întreprinderile trebuie să

completeze o documentație detaliată, ceea ce reprezintă o barieră administrativă destul de serioasă. Astfel, este de așteptat ca, în cazul în care un astfel de mecanism va fi implementat în Republica Moldova, acesta să fie accesat mai ales de companii medii și mari, care au resursele și capacitatea necesară pentru a parcurge pașii solicitați.

■ De unde resurse?

Raportat la fondul de șomaj prevăzut în Buget pentru anul 2020 - doar 51,2 milioane de lei -, sumele de 133-360 de milioane pe lună pot părea astronomice. Este evident că implementarea unui adevărat mecanism de șomaj tehnic nu se poate asigura din fondul de șomaj existent și că ar fi nevoie de o realocare a fondurilor bugetare și de suplimentarea resurselor statului pe termen scurt.

Încetinirea și încetarea unor activități economice vor lovi însă și în veniturile bugetului public. Președintele Igor Dodon a anunțat deja despre probabilitatea ratării încasării unor venituri de șase-șapte miliarde de lei în acest an. Respectiv, Guvernul deja va avea un deficit în creștere în condițiile păstrării cuantumului de cheltuieli planificat pentru 2020. Cel

mai realist scenariu pentru acoperirea cheltuielilor aferente implementării șomajului parțial după modelul occidental ar fi realocarea unor resurse bugetare planificate pentru cheltuieli neprioritare. Bunăoară, din contul cheltuielilor investiționale, prevăzute la nivelul de 5,6 mlrd. de lei, având în vedere faptul că acum pentru multe afaceri și angajați problema care se pune este una de supraviețuire în sensul direct al cuvântului.

Este clar că, odată cu scăderea încasărilor bugetare, statul va trebui să caute noi surse de finanțare. În acest sens, situația de pe piața financiară este mai degrabă favorabilă - lichiditățile băncilor sunt de ordinul miliardelor, adică suficient de mari pentru a finanța un mecanism public de șomaj tehnic. Și partenerii externi precum FMI sunt gata să elibereze operativ resurse, iar faptul că valoarea totală a datoriei de stat nu depășește ¼ din PIB arată că Guvernul încă poate obține relativ ușor credite. Fondurile obținute ar putea fi utilizate pentru măsuri direct utile mediului economic și populației, prin finanțarea șomajului tehnic.

Pe lângă alocarea unor fonduri semnificative, Executivul trebuie să elaboreze proceduri concrete și detaliate pentru implementarea unui astfel de mecanism. Dar e puțin probabil ca inițiativa să vină de la Guvern - prea complex, costisitor și dificil de implementat pare mecanismul dat la prima vedere. Tocmai de aceea, este nevoie de implicarea partenerilor de dialog social: Sindicate, Patronate, asociații de afaceri, societatea civilă. Acest efort consolidat este necesar pentru a revendica deschis măsuri concrete de asistență economică a întreprinderilor în perioada de sistare a activității cu scopul de a păstra locurile de muncă și de a menține veniturile salariaților. Pune în ecuație cu costurile social-economice enorme ale sistării activității economice pe o perioadă lungă - nimeni nu știe cât va dura carantina - costurile financiare și administrative ale unui mecanism de șomaj tehnic cu finanțare de la stat par să fie și foarte adecvate, și necesare.

După www.sic.md

Opinia expertului

Dionis Cenușa: Efectele pandemiei - între solidaritatea UE și reziliența vecinilor estici

Europa învață, azi, din propria experiență cum să lupte cu pandemia de coronaviroză, chiar dacă, de la izbucnirea epidemiei în China, a avut la dispoziție aproape două luni (ianuarie-februarie 2020) pentru a-și mobiliza capacitatea de prevenire. Cum a răspuns UE la criza COVID-19 și cum va influența aceasta construcția europeană, dar și pe vecinii estici ai Uniunii? Vă propunem mai jos o primă [evaluare a situației](#), semnată de Dionis Cenușa, analist politic, cercetător și columnist principal la Agenția Info-Prim Neo.

Agendă nițel distorsionată, măsuri nițel tardive

La nivel de comunicare politică, UE a reacționat la existența COVID-19 prin faptul că Președinția rotativă a Croației a pus în funcțiune [Răspunsul Integrat la Crize, la finele lunii ianuarie](#). În termeni practici însă, alte îngrijorări au dominat agenda europeană, și anume tensiunile din nord-vestul Siriei ([Idlib](#), februarie 2020) și amenințările președintelui turc Recep Tayyip Erdogan de a „deschide frontierele” ([NYT, 29 februarie 2020](#)). Riscul repetării „[crizei migrașilor din 2015](#)” a dezorientat Bruxellesul și statele membre. În timp ce Italia devenea cu repeziciune epicentrul COVID-19 pe continent, instituțiile UE admirau Grecia pentru preluarea rolului de „scut al Europei” ([Euronews, 4 martie 2020](#)) împotriva traversărilor ilegale la frontiera eleno-turcă. Reorientarea UE spre criza coronavirozei amână gestionarea situației din Grecia care, pe de o parte, trebuie ajutată să administreze frontiera și migrația, iar, pe de altă parte, trebuie convinsă să implementeze dreptul la azil în Europa ([Guardian, 13 martie 2020](#)).

După ce epidemia a lovit cu violență în populația italiană, ([peste 53.000 de cazuri de infectare și peste 4000 de decese la 23 martie](#)), virusul a avansat în interiorul continentului - către Spania (a doua țară europeană afectată grav), Franța și Germania. Conexiunile strânse ale diasporei și ale migrașilor est-europeni cu țările UE au facilitat pătrunderea virusului și în statele-membre ale Parteneriatului Estic. Eficientizarea comunicării aeriene, dar și simplificarea circulației persoanelor - inclusiv prin facilitarea și liberalizarea regimurilor de vize - au favorizat înaintarea virusului în aceste țări. În extremitatea nordică a Parteneriatului, în particular în Republica Moldova și Ucraina, epidemia a ajuns preponderent din direcția UE. În paralel, Iranul a devenit o sursă adițională de risc pentru țările sudice ale Parteneriatului - [Armenia, Georgia și Azerbaidjan](#).

Deși tardiv, Uniunea Europeană a reușit să elaboreze măsuri regulatorii și financiare pentru a contracara efectele crizei sanitare și a stimula pe cale normativă solidaritatea între statele europene. Într-o formă parțială, indirectă și subtilă, aluzia la solidaritatea

europeană față de vecinii estici, în relația cu pandemia COVID-19, se regăsește în documentul „[Consolidarea Rezilienței - un Parteneriat Estic cu beneficii pentru toți](#)”, lansat de UE pe 18 martie 2020.

Testarea solidarității europene

Așadar, mașinăria decizională a UE a reacționat anevoios la primele semnale ale răspândirii COVID. De facto, au lipsit mecanisme dedicate protecției sanitare a oamenilor și cele de contracarare rapidă, coordonată și unificată a pericolelor epidemiologice de această anvergură. Solidaritatea între Uniunea Europeană și statele ei membre - dar, înainte de toate, între statele membre - a fost pusă la încercare de interesul național al fiecăreia dintre țări. Unele guverne europene au fost debordate de repeziciunea transmiterii virusului, iar altele au recurs la acțiuni neordonate, precum restricționarea comercializării cu echipament medical sau a circulației interstatale ([Financial Times, 13 martie 2020](#)).

Inexistența unor instrumente imediat disponibile a generat un val de creativitate din partea instituțiilor europene, însă măsurile excepționale au fost lansate doar acolo unde UE are atribuții exprese, neîngrădite de competențele autorităților naționale (ajutorul de stat, piața comună internă, achizițiile publice, circulația internă a bunurilor). Însă atunci când Italia a activat [Mecanismul European de Protecție Civilă](#),

cele 27 de țări membre (plus Marea Britanie, care este în proces de tranziție până la 31 decembrie 2020) și șase țări non-UE, participante la acesta, nu au reacționat. În lipsa unui ajutor din interiorul UE, demersul italian a fost recepționat și materializat de China (*EuroActiv*, 19 martie 2020), ulterior extins spre Spania. Unilateralitatea SUA pe fundalul coronavirusului și criza sanitară din UE consolidează „puterea blândă” chineză în Europa post-COVID și ambițiile economico-tehnologice chineze, precum aducerea Huawei în vârful infrastructurii europene de tip 5G (*Politico*, 29 ianuarie 2020).

UE, constrânsă de tratatele europene

Deși UE a fost criticată aspru pentru neasigurarea solidarității europene, în realitate, tratatele europene nu îi permit să acționeze diferit. Primo, Art. 222 al Tratatului de Funcționare a UE, denumit pe scurt „clauza solidarității”, prevede că UE și statele membre trebuie să acționeze în spiritul solidarității atunci când un stat membru este victimă a unui act terorist sau dezastru natural ori de natură antropogenă. COVID-19, din punct de vedere tehnic, nu intră în categoria motivelor ce pot declanșa clauza solidarității... Segundo, Comisia Europeană poate veni cu propuneri ce pot conduce la activarea clauzei, dar implementarea acestei decizii necesită aprobarea Consiliului UE, adică a guvernelor naționale. Tertio, chiar dacă această clauză intră în vigoare, țările din Uniunea Europeană au dreptul de a selecționa modalitatea considerată oportună pentru a transpune în viață solidaritatea față de partea solicitantă. Așadar, în forma sa actuală, mecanismul solidarității europene conține lacune legale care împiedică aplicarea lui necondiționată, pentru orice tip de criză și de către toate țările membre. Cu toate acestea, în cele din urmă, statele UE au susținut „răspunsul economic coordonat” al Comisiei Europene, menit să ușureze povara crizei COVID-19.

Trei blocuri de măsuri pentru a ușura povara crizei

Aceste măsuri pot fi divizate în trei

blocuri. Primul vizează simplificarea procedurilor de achiziții comune ale echipamentului de protecție personală, inclusiv de la producători non-europeni. Este examinată posibilitatea reprofilării companiilor din industria textilă europeană și este introdus temporar un sistem de autorizare pentru export de echipament de protecție personală (mănuși, măști respiratorii, costume etc.) către țările terțe (*UE*, 15 martie 2020), care includ și statele Parteneriatului Estic. Medicamentele nu intră în această categorie, ceea ce permite României să livreze medicamente către Republica Moldova (*Digi24*, 15 martie 2020). Al doilea bloc de măsuri vizează ajutorul acordat sectorului aviatic, industriei turismului, întreprinderilor și angajaților. Companiile aeriene pot face derogare de la principiul „folosești sau pierzi” la solicitarea și alocarea în avans a sloturilor orare, pe perioada martie-iunie 2020. Situația din industria turismului este monitorizată cu asociațiile de profil din țările membre, pentru a identifica soluții. În răspunsul economic contra COVID, UE a redirecționat bani din fondurile existente pentru a spori lichiditățile accesibile pentru salvarea a peste 100 de mii de întreprinderi mici și mijlocii (circa nouă miliarde de euro).

Pentru susținerea grupurilor vulnerabile de angajați este folosit Fondul Social European, la care se propune înființarea unui „sistem european de reasigurare pentru indemnizațiile de șomaj”. Cel de-al treilea bloc vizează pașii întreprinși de UE pentru a susține statele membre. Pe de o parte, sunt relaxate condițiile pentru acordarea ajutorului de stat pentru consumatori, cât și pentru companii. Pe altă parte, UE propune mobilizarea fondurilor existente și neutilizate (circa 65 de miliarde de euro) - structurale și de coeziune - pentru a identifica sursele necesare (co-)finanțării acțiunilor guvernelor naționale. Totodată, Comisia Europeană sugerează o flexibilitate maximă pentru cadrul fiscal, oferind statelor membre libertatea de a opera cheltuielile necesare pentru a elimina consecințele socio-economice cauzate de COVID. Aceste măsuri fac parte dintr-o propunere legislativă a Comisiei Europene - „Inițiativa pentru Investiții în răspunsul la Coronavirus”. După „codecizia” Consiliului

Uniunii Europene (guvernele naționale) și a Parlamentului European, dispus să urgenteze procedurile legale (*European Parliament*, 17 martie 2020), inițiativa poate deveni implementabilă.

Reziliența estică și rolul Acordului de Asociere UE-Republica Moldova

Denumind Parteneriatul Estic drept un „element crucial al politicii externe a Uniunii”, Înaltul Reprezentant al UE Josep Borrell a lansat, la 18 martie 2020, propunerea de „consolidare a rezilienței” partenerilor estici. Prioritățile setate în abordarea reînnoită prevăd cel mai mult interconectarea țărilor din regiune și investirea în sursele proprii de dezvoltare economică. Or, Borrell consideră că puterea vecinilor este și puterea Uniunii Europene”. Criza COVID-19 a condus la completarea priorităților UE vizavi de vecinătatea sa estică. Comisarul pentru Vecinătate și Extindere, Olivér Várhelyi, a precizat că UE va colabora strâns cu vecinii estici pentru „a aborda provocările actuale de la toate nivelurile, inclusiv pandemia COVID-19” (*UE*, 18 martie 2020). Pe lângă ajutorul promis pentru modernizarea sectorului sănătății publice (infrastructura medicală, instruirea personalului medical, accesul la servicii de sănătate), Uniunea Europeană va oferi sprijin pentru a „gestiona mai bine” bolile legate de cazuri precum COVID. Totuși, această promisiune laudabilă nu detaliază tipul de angajamente pe care Bruxellesul și le-ar putea asuma pentru a contracara criza COVID acum, separat de ajutorul acordat în viitor pentru prevenirea unor situații similare. Acordul de Asociere Uniunea Europeană - Republica Moldova depășește considerabil oportunitățile oferite de platforma multilaterală a Parteneriatului Estic. Ca și în domeniul protecției civile (*IPN*, 25 aprilie 2017), Acordul conține prevederi importante pentru domeniul sănătății publice (*Titlul IV, Capitolul 21, Art. 113-116*). Chișinăul s-a angajat să armonizeze legislația, adoptând patru acte normative europene în domeniul bolilor transmisibile și să creeze, până în 2023, o rețea de supraveghere epidemiologică. Trei prevederi ale Acordului sunt esențiale în contextul COVID-19: 1) „sporirea capacității de

pregătire pentru amenințări și urgențe la adresa sănătății publice”; 2) integrarea țării în rețelele UE din domeniul sănătății; și „îmbunătățirea progresivă” a relațiilor dintre Republica Moldova și Centrul European de Prevenire și Control al Bolilor. Doar punctul 3 se regăsește, însă, în [Agenda de Asociere pentru perioada 2017-2019](#), document care stabilește acțiunile prioritare pe agenda reformelor.

Nevoie de soluții și de ghidare

Reieșind din defectele de guvernare ale Republicii Moldovei evidențiate de COVID, agenda de asociere pentru 2020-2022 necesită referințe la transpunerea urgentă a aquis-ului european cu privire la supravegherea bolilor transmisibile. Totodată, UE poate oferi sprijin tehnic-financiar eforturilor de cartografiere a instituțiilor de sănătate europene. Republica Moldova trebuie încurajată să adere gradual la instituțiile care, în prezent, gestionează criza COVID în mod eficace. De asemenea, este crucială elaborarea unei „foi de parcurs” pentru concretizarea relațiilor cu Centrul European de Prevenire și Control al Bolilor, o agenție-cheie ce deține expertiză și capacități tehnice, de ale cărei servicii deja beneficiază, în calitate de observatori, statele Spațiului Economic European (trei țări) și unele state candidate - Balcanii de Vest (Muntenegro) și Turcia. Demersul comun de aprofundare a relațiilor cu UE, inițiat de Chișinău, Kiev și Tbilisi, poate fi actualizat prin solicitarea unei integrări eficiente în domeniul sănătății publice.

Republica Moldova are nevoie de soluții, pentru a oferi garanții beneficiarilor

sistemului de sănătate publică și de ghidare pentru guvernare, atunci când apar presiuni epidemiologice. În prezent, în lipsa acestor instrumente, situația din țară este incertă. Or, profunzimea relației diasporei și a migranților moldoveni cu spațiul european a fost subestimată de către autoritățile de la Chișinău (OIM, 2015: Italia - 142.266 de cetățeni moldoveni, Spania - 16.202, Germania - 14.815). Totodată, pe motiv de ignoranță sau de scepticism față de autorități, cetățenii au neglijat cerințele acestora, ceea ce a contribuit la pătrunderea ușoară a virusului în țară. Neidentificarea „pacienților zero”; organizate, la Hâncești, a alegerilor parlamentare noi (15 martie), ignorându-se focarele locale de infecție; filtrarea ineficientă a moldovenilor la Aeroport au permis importul, iar ulterior expansiunea locală a virusului. (...) Din nevoia de a înăspri măsurile, Executivul a convins Legislativul moldovean să instituie stare de urgență pentru două luni (17 martie - 15 mai 2020), perioadă în care s-a făcut derogare de la obligațiile față de CEDO, în baza Articolului 15 (IPN, 21 martie 2020). Chișinăul a introdus regimul special cu o zi după Armenia (16 martie), dar înainte de regiunile din Ucraina (Kiev și Harkov - 20-21 martie) și Georgia (21 martie). Ca de obicei, acțiunile Guvernului sunt supravegheate de societatea civilă, iar eșecurile sunt scoase rapid la iveală de mass-media. Totuși, realitatea moldovenească afișează imagini ireale. În timp ce armata oferă vehicule pentru a face față COVID-19, Biserica este rugată să întrerupă adunările enoriașilor, iar mulți cetățeni stau în carantină, fapt ce va afecta celebrarea sărbătorilor pascale. Astfel, anul trecut, Republica Moldova a testat reziliența democrației în fața amenințărilor

regimului oligarhic. În anul 2020, COVID-19 verifică reziliența țării în fața unei crize sanitare excepționale, cuplată cu o guvernare nepopulară.

În loc de concluzii...

Deocamdată, Uniunea Europeană nu are capacitate pentru a gestiona câteva crize concomitente. În ciuda criticilor, ecosistemul instituțiilor UE a reușit să genereze diverse măsuri economice și financiare, fapt care conferă o anumită senzație de control al situației. Dar responsabilitatea majoră pentru încercuirea și înăbușirea epidemiei revine guvernelor naționale. Fără măsuri drastice, ca cele din Spania și Franța, înfrângerea coronavirusului poate întâmpina dificultăți.

În ceea ce privește vecinii săi estici, UE recunoaște deschis că reziliența lor este o prioritate, iar criza COVID demonstrează cât este de importantă coordonarea acțiunilor atât în interiorul UE, cât și între Bruxelles și vecinătatea sa estică. În plus, în ultimii cinci ani, Republica Moldova, Ucraina și Georgia au avansat în procesul de integrare economică cu piața europeană și au intensificat contactele interumane, ca răspuns la presiunile politice, comerciale și militare ale Rusiei.

De aceea, răspunsurile UE la coronavirusă necesită o angajare eficientă cu Republica Moldova, Ucraina și Georgia - prin lărgirea comunicării politice și sectoriale, facilitarea accesului la echipament medical european și revizuirea agendelor de asociere pentru a reflecta nevoile sanitare în epoca post-COVID.

Opiniile exprimate de experți în cadrul editorialelor nu reflectă în mod necesar punctul de vedere al Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) și al Asociației pentru Politică Externă (APE).

Asociația pentru Politică Externă (APE) este o organizație neguvernamentală angajată în susținerea procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană și facilitarea procesului de soluționare a problemei transnistrene în contextul europenizării țării. APE a fost constituită în toamna anului 2003 de un grup proeminent de experți locali, personalități publice, de foști oficiali guvernamentali și diplomați de rang înalt, toți fiind animați de dorința de a contribui cu bogata lor experiență și expertiză la formularea și promovarea de către Republica Moldova a unei politici externe coerente, credibile și eficiente.

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) este o fundație politică social-democrată germană, scopurile căreia sunt promovarea principiilor și fundamentelor democrației, a păcii, înțelegerii și cooperării internaționale. FES își îndeplinește mandatul în spiritul democrației sociale, dedicându-se dezbaterii publice și găsirii, într-un mod transparent, de soluții social-democrate la problemele actuale și viitoare ale societății. Friedrich-Ebert-Stiftung activează în Republica Moldova din octombrie 2002.